

Iwona Pietkiewicz

Element działalności edukacyjno-wychowawczej w polskich uczelniach wojskowych w II połowie XX w.

Colloquium nr 2, 65-88

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Iwona Pietkiewicz
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

**ELEMENTY DZIAŁALNOŚCI
EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZEJ
W POLSKICH UCZELNIACH WOJSKOWYCH
W II POŁOWIE XX W.**

STRESZCZENIE

Jednym z głównych problemów z jakim musiano się zmierzyć w okresie powojennym było wychowanie nowych kadr dowódczych dla ludowego wojska polskiego. Programy nauczania i cele wychowawcze, jakie realizowano w uczelniach wojskowych podyktowane były wymogami ustroju socjalistycznego a także zmieniającą się sytuacją polityczną w Polsce. Pierwsze lata powojenne to silne wpływy radzieckie, które oddziaływały zarówno na organizację szkolnictwa wojskowego, jak i na cele wychowawcze, jakie w tych szkołach realizowano. Wraz ze zmieniającą się rzeczywistością zmieniało się również spojrzenie na edukację i wychowanie polskiego oficera. W artykule przedstawiono działalność edukacyjną i wychowawczą jaka miała miejsce w uczelniach wojskowych, w oparciu o cztery kluczowe polskie uczelnie wojskowe: Akademię Marynarki Wojennej, Akademię Obrony Narodowej, Wojskową Akademię Techniczną i Wojskową Akademię Polityczną, od zakończenia II wojny światowej do lat 90. XX w.

Słowa kluczowe:

edukacja, historia, wychowanie, polskie uczelnie wojskowe.

WSTĘP

Zarówno uczelnie cywilne, jak i wojskowe stanowią pewien rodzaj instytucji, w których wychowuje się i edukuje młode pokolenia wpajając jedne z najważniejszych zasad moralnych jakimi są: prawda, wartości, wspólnota, misja, twórczość – twórcy, etyka oraz wzory. Słowa te symboli-

zują uczelnie wyższe od średniowiecza do dzisiaj nie straciły na wartości¹. W murach uczelni wyższych nie tylko edukuje się i kształci młode pokolenia, w trakcie trwania tych dwóch procesów młodzież poddawana jest również trzeciemu – wychowaniu.

Wieloletnie badania dotyczące procesu wychowania nie doprowadziły do wyłonienia jednej definicji wychowania. Według M. Łobockiego wychowanie jest to działanie zamierzone, którego celem jest przygotowanie człowieka do samodzielnego życia i uczestnictwa w życiu społecznym. Jest to ogół działań rodzica, jak i wychowawcy mający na celu ukształtowanie psychiki człowieka pod względem intelektualnym, emocjonalnym i wolicjonalnym². Na podstawie przytoczonej definicji doskonale uwidacznia się dwuaspektowe spojrzenie na proces wychowania. Wychowanie zatem można rozumieć w znaczeniu szerokim, gdzie przedmiotem wychowania jest całość psychiki człowieka, ogół procesów i właściwości psychicznych, zarówno intelektualnych, emocjonalnych, wolicjonalnych i działaniowych oraz w znaczeniu wąskim, gdzie przez pojęcie wychowanie rozumie się kształtowanie charakteru jednostki, jej postaw, przekonań i motywów działania.

Wychowanie nie jest procesem kończącym się w określonym wieku człowieka. Procesowi wychowania i związanym z tym procesem zmianom osobowościowym, człowiek podlega przez całe życie co oznacza, że o wychowaniu możemy mówić również w stosunku do osób dorosłych. Za encyklopedią pedagogiczną można przytoczyć, iż wychowanie dorosłych jest to „(...) intencjonalne tworzenie określonych, odpowiednich do założonych zadań, sytuacji wychowawczych w celu oddziaływania na osobowość człowieka dorosłego oraz kierowanie bodźcami wpływającymi na jego dalszy rozwój”³. Niezależnie od czasów czy instytucji prowadzącej, wychowaniu dorosłych przyświecają określone cele oraz realizacja zadań zbliżających wychowanka-dorosłego do obowiązującego ideału wychowania. Przyporządkowane są temu określone treści i metody pracy, które mają pomóc w tworzeniu pożądanego ideału osobowościowego – osoby o określonych cechach osobowościowych.

Wychowanie wojskowe to system wychowawczy składający się z zespołu elementów obejmujących cele, treści, zasady pedagogiczne oraz formy, metody i środki działania przełożonych, i podwładnych, które powin-

¹ Por. J. Woźnicki, *Uczelnie akademickie jako instytucje życia publicznego*, Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2007, s. 21.

² Por. M. Łobocki, *Teoria wychowania*, Impuls, Kraków 2008, s. 32.

³ *Encyklopedia pedagogiczna XXI*, pod red. T. Pilcha, t. VII, Żak, Warszawa 2008, s. 348.

ny zapewnić skuteczną realizację zadań stojących przed wojskowymi uczelniami i jednostkami w określonym czasie ich funkcjonowania⁴.

Zmieniająca się rzeczywistość społeczno-polityczna w Polsce po zakończeniu II wojny światowej spowodowała zmiany w priorytetach życiowych obywateli oraz w ideale wychowawczym obywatela polskiego. Jedne cechy uległy dewaluacji a inne zyskały na znaczeniu, nie mniej można przytoczyć, takie które stanowią o wzorze osobowym żołnierza i powinny być wykreowane w procesie wychowania wojskowego niezależnie od sytuacji politycznej państwa. Bez wątpienia można tu wymienić:

- prawdomówność – umiłowanie prawdy, jako wartości fundamentalnej;
- sprawiedliwość – poszanowanie uprawnień drugiego człowieka i poszczególnych społeczności do określonych dóbr osobowych i materialno-rzeczowych;
- odpowiedzialność – umiejętność wzięcia na siebie obowiązku dbania i troszczenia się o innych oraz wartości trwale związane z dobrem ojczyzny i narodu;
- poświęcenie – umiejętność zrzeczenia się praw własnych na rzecz ogółu lub innej osoby, uznanie czyichś potrzeb za ważniejsze od własnych;
- patriotyzm – miłość do ojczyzny, nosząca znamiona miłości ofiarnej, gotowej do najwyższego poświęcenia, niejednokrotnie do czynów heroicznych;
- sumienność – dokładne wykonywanie określonych czynności, osobiste zaangażowanie;
- wytrwałość – przezwyciężenie niedogodności oraz zdolności trwania do końca na powierzonym sobie odcinku;
- solidarność – zabieganie o dobro wspólne, uznanie wspólnego dobra i walka o nie, ale nie walka przeciwko drugiemu człowiekowi, lecz walka o drugiego człowieka, rzetelność i skuteczność;
- życzliwość – wrażliwość i otwartość na potrzeby drugiego człowieka i całej wspólnoty;
- odwaga – śmiała, świadoma postawa wobec niebezpieczeństwa i zdolność do takiej postawy, zarówno w życiu codziennym, jak i w sytuacji zagrożenia⁵.

⁴ Por. B. Hydzik, M. Lacki, *Podstawy pracy wychowawczej w Marynarce Wojennej PRL*. Gdynia 1986, s. 8.

⁵ Por. M. Kopczewski, E. Czerwińska, R. Kościelniak, *Kierowanie a wychowanie w wojsku w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa*. AMW Gdynia 2010, s. 469, www.seminarium21.edu.pl/, (data dostępu: 17.07.2012).

Pierwsze dziesięciolecie po zakończeniu II wojny światowej to ogromne wpływy Związku Radzieckiego na całość sytuacji społeczno-politycznej w Polsce. Polska znalazła się w rosyjskiej strefie wpływów i zniewoleniu wynikającym z wprowadzonego systemu władzy drastycznie odbiegającego do zasad obowiązujących w państwach demokratycznych, co odbijało się również na wychowaniu wojskowym. Miało ono podłoże ideowo-polityczne i składało się z elementów, których celem było angażowanie żołnierzy w działalność społeczno-polityczną, i związane było z motywowaniem wojskowych do propagowania i agitowania na rzecz nowego ustroju w Polsce, co wynikało z doktryny politycznej i wychowawczej ideologii komunistycznej⁶. Zniewolenie ideologiczne społeczeństwa polskiego wywierało piętno również na systemie wychowania wojskowego.

Oprócz pracy partyjno-politycznej, która była jednym z elementów wychowania wojskowego, składało się na nie jeszcze kształcenie wojskowo-obywatelskie zawierające zagadnienia z zakresu historii Polski, stosunków międzynarodowych, ekonomii socjalistycznej. Wszystkie te działania ukierunkowane były na utrwalanie władzy ludowej i budowę socjalizmu w Polsce.

Zarówno wówczas, jak i w dniu dzisiejszym wychowanie żołnierza-obywatela opiera się między innymi na regulaminach, wojskowym kodeksie karnym, roli wojska w życiu kraju i społeczeństwa, a także autorytecie dowódcy. Niezmiernie ważna w wychowaniu wojskowym była zawsze dyscyplina. Starano się ją utrzymać poprzez organizację życia żołnierzy, styl dowodzenia, poprawne stosunki międzyludzkie w wojsku czy też pracę kulturalno-oświatową. Na żołnierzy, w przypadku nieprzestrzegania regulaminu i popełnienia przestępstwa, nakładano surowe kary.

Oprócz wychowania światopoglądowego i ideologicznego w wojsku w pierwszym dziesięcioleciu po wojnie, walczone również z analfabetyzmem żołnierzy i brakiem wykształcenia, co dotyczyło nie tylko służby czynnej, ale także kadry zarówno podoficerskiej jak i oficerskiej. Oficerów poddawano także szkoleniu partyjnemu, które odbywało się w oparciu o Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu (WUM-L) – w Marynarce Wojennej powołany w roku 1952. W latach 1952–1965 ukończyło go dwustu czterdziestu czterech oficerów-dowódców i oficerów politycznych Marynarki Wojennej⁷. Tematyka szkoleń była zróżnicowana, oprócz uzupełniania

⁶ Por. B. Rudnicki, *Wychowanie wojskowe w Wojsku Polskim w latach 1945-1985*, „Wojsko i Wychowanie”, 1998, nr 3, s. 32.

⁷ Por. S. Ordon, J. Ciećkowska, Cz. Ciesielski, *Działalność Ośrodka, Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej*, „Rocznik Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej”, Gdynia 1970, s. 248.

wykształcenia na poziome szkoły średniej (uzyskanie matury), głównym zadaniem było wychowanie żołnierza – obywatela oddanego socjalistycznej ojczyźnie.

Analizując materiały omawiające proces wychowania w Wojsku Polskim w pierwszym dziesięcioleciu powojennym, można zauważyć, iż opierało się ono na indoktrynacji – wpajaniu podwładnym pewnych przekonań politycznych i społecznych korzystnych dla grupy rządzącej, a nie na kształtowaniu określonych wzorów zachowań, co jest prawidłowym wynikiem procesu wychowania.

ORGANIZACJA UCZELNI ORAZ PROGRAMY EDUKACYJNE – ZARYS OGÓLNY

W latach 1947–1955 zostały powołane do życia m.in. Oficerska Szkoła Marynarki Wojennej, Akademia Sztabu Generalnego, Wojskowa Akademia Techniczna oraz Wojskowa Akademia Polityczna. Pierwsza z nich z rozkazu Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego, Marszałka Polski, Michała Roli-Żymierskiego powstała 20 lutego 1946 roku, kolejna Dekretem Rady Ministrów z 22 października 1947 roku. Wojskowa Akademia Techniczna oraz Akademia Wojskowo Polityczna zostały utworzone Ustawą z 22 marca 1951 roku⁸.

Do głównych zadań jakie postawiono przed uczelniami wojskowymi należało wychowanie nowych kadr dowódczych dla powstającego Ludowego Wojska Polskiego.

Pierwsze lata istnienia uczelni to silne wpływy Związku Radzieckiego co wiązało się z funkcjonowaniem w ich szeregach dowódców, oficerów i specjalistów radzieckich oraz znajdowało swoje odbicie w realizowanych programach kształcenia.

AKADEMIA MARYNARKI WOJENNEJ

Oficerską Szkołę Marynarki Wojennej funkcjonującą do początku roku 1947 umieszczono w zbudowanych w okresie międzywojennym koszarach

⁸ Por. A. Ciupiński, Z. Kazimierski, *Wojskowa Akademia Polityczna, Wojskowa Akademia Techniczna*, [w:] *Wojskowe Akademie w Polsce, praca zespołowa*, pod red. M. Hebdy, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2003, s. 545-548.

Marynarki Wojennej na Oksywiu. Podstawowym jej celem było kształcenie kandydatów na oficerów, specjalistów morskich dla organizowanej polskiej marynarki wojennej i jej floty. Zarówno edukacja, jak i wychowanie młodych oficerów wykorzystywało początkowo przedwojenne wzorce. Czteroletni cykl kształcenia zaczął obowiązywać od 1947 roku, na jedynym istniejącym wówczas Wydziale Morskim. Ponieważ po zakończeniu wojny brakowało wykształconych oficerów pierwszy rok nauki przeznaczony był na uzupełnienie wykształcenia ogólnego z zakresu szkoły średniej a pozostałe trzy lata skupiały się na edukacji specjalistycznej⁹.

W roku szkolnym młodzi marynarze przechodzili ośmiomiesięczny kurs nauki teoretycznej oraz trzymiesięczne praktyki na okrętach Marynarki Wojennej. Dwu wydziałowa struktura szkoły, składająca się z Wydziału Morskiego i Technicznego powstała w 1949 roku. Od chwili zainicjowania szkoła odczuwała duże braki kadrowe wynikające z tak zwanych czystek kadrowych – zwalniania z szeregów wojska i marynarki oficerów wyszkolonych w okresie międzywojennym¹⁰.

Od roku 1955 rozpoczął się okres przekształcania Oficerskiej Szkoły Marynarki Wojennej (OSMW) w uczelnię akademicką. Uprawnienia akademickie OSMW uzyskała po przekształceniu w Wyższą Szkołę Marynarki Wojennej (WSMW) co nastąpiło w drugiej połowie 1955 r. Początkowo podchorążowie-słuchacze zdobywali edukację na czteroletnich jednolitych studiach zawodowych, zorganizowanych na czterech wydziałach: Zaocznym, Nawigacji i Łączności, Broni Morskiej oraz Technicznym, ale już w grudniu 1955 r. na Wydziale Technicznym zapoczątkowano 4,5-letnie jednolite studia magisterskie. Kolejna reorganizacja uczelni to rok 1957 i powstanie dwóch wydziałów akademickich – pokładowego i technicznego. Równolegle w WSMW oprócz kształcenia podchorążych prowadzono 2 letnie stacjonarne i zaoczne kursy oficerskie, na których oficerowie Marynarki Wojennej uzupełniali wykształcenie na poziomie szkoły średniej, zdobywając dyplom Technikum Morskiego i uzyskując tym samym możliwość ukończenia w WSMW studiów wyższych, w trybie zaocznym¹¹.

Lata 1960–1967 to kolejny etap zmian organizacji edukacji, który ma na celu dostosowanie WSMW do wymogów ustawowych szkolnictwa wyższego w Polsce. Daje to możliwość podnoszenia kwalifikacji przez kadre

⁹ Por. J. Przybylski, *Rozwój polskiego morskiego szkolnictwa wojskowego w latach 1919–1992*, „Przegląd Morski”, 1992, nr 9, s. 15.

¹⁰ Por. A. Komorowski, *Akademia Marynarki Wojennej-w przededniu 75-Lecia*, „Przegląd Morski”, 1997, nr 3, s. 4.

¹¹ Por. J. Przybylski, *Rozwój polskiego morskiego szkolnictwa...*, dz. cyt., s. 15.

uczelni a także podchorążym, którzy kształcą się na Wydziale Dowódczym przez okres 4 lat i 2 miesiące oraz na Wydziale Technicznym – 4 lata i 8 miesięcy uzyskują tytuł zawodowy inżyniera. Kolejne lata 1974–1975 to uzyskanie przez uczelnię uprawnień do prowadzenia 4,5 letnich jednolitych studiów wyższych drugiego stopnia na Wydziale Dowódczym oraz Wydziale Mechanicznym, których absolwenci uzyskują tytuł magistra inżyniera w określonej specjalności. Dodatkowo na Wydziale Dowódczym uruchomiono studia II stopnia o profilu politycznym, których celem było wykształcenie oficerów politycznych dla jednostek pływających. Na podstawie decyzji Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego (GZP WP) w roku 1983 skrócono okres trwania studiów dla oficerów politycznych do lat 4, pozbawiając tym samym ich absolwentów tytułu magistra¹². W roku 1980 studia z zakresu nauk politycznych przeniesiono na Wydział Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego, a ostatni absolwenci ukończyli tę specjalność w roku 1991.

Rozwój naukowy kadry to nie tylko uzyskanie uprawnień do prowadzenia studiów drugiego stopnia ale również możliwość prowadzenia studiów podyplomowych i doktoranckich dla oficerów Marynarki Wojennej. Rozwój kadry to także zmiany w programach kształcenia podchorążych, gdzie oprócz przedmiotów specjalistycznych i wojskowych wprowadzono więcej godzin przedmiotów ogólnokształcących i ogólnotechnicznych, zbliżając tym samym programy uczelni wojskowej do programów cywilnych uczelni morskich i technicznych, umożliwiając tym samym absolwentom, którzy opuszczali szeregi Marynarki Wojennej podjęcie pracy na flocie cywilnej i w morskich instytucjach państwowych¹³.

Zmiana ustawy o wojskowym szkolnictwie wyższym w roku 1987, zaowocowała przekształceniem Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej w Akademię Marynarki Wojennej (AMW) co nastąpiło w dniu 1 października 1987 r. Pociągnęło to za sobą kolejne zmiany w programach i systemie kształcenia, które nastąpiły w latach 1990-1993. Polegały one na ograniczeniu przedmiotów humanistycznych a w ich miejsce wprowadzeniu większej ilości godzin nauki języka angielskiego, co wiązało się również ze zmianami ustrojowymi w Polsce i podjęciem współpracy ze Stanami Zjednoczonymi i państwami Europy Zachodniej w ramach NATO.

Lata 90. to okres kolejnych zmian organizacyjnych i edukacyjnych, którym podlegała AMW. Na początku roku 1995 w strukturze organizacyjnej

¹² Por. A. Komorowski, D. Nawrot, J. Przybylski, *Absolwenci Uczelni Polskiej Marynarki Wojennej 1922–1997*, Wyd. AMW, Gdynia 1998, s. 111.

¹³ Por. A. Komorowski, *Akademia Marynarki Wojennej...*, dz. cyt., s. 4.

Akademii Marynarki Wojennej znajdowały się dwa wydziały – Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego oraz Mechaniczno-Elektryczny, Instytut Dowódczo – Sztabowy, Szkoła Chorążych a także Ośrodek Doskonalenia Językowego MW. Oprócz prowadzenia edukacji na cztero i pięcioletnich studiach wyższych, studiach doktoranckich i podyplomowych, uczelnia prowadziła edukację na poziomie średnim w Szkole Chorążych, kursy doskonalenia oficerów w tym językowe, przeszkolenia specjalistów dla gospodarki morskiej (np. ratowniczy, ARPA, GMDSS)¹⁴.

Znaczącym osiągnięciem w działalności edukacyjnej Akademii Marynarki Wojennej, które zrealizowano dzięki działalności ówczesnego komendanta wówczas komandora a później kontradmirała prof. dr. hab. Antoniego Komorowskiego, było wprowadzenie w roku 1995, po raz pierwszy w systemie szkolnictwa wojskowego na drodze porozumienia MEN i MON, wyższych studiów zawodowych (dziennych i zaocznych) dla studentów cywilnych. Z chwilą otwarcia studiów była to niewielka grupa 25 studentów studiujących na wydziale Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego w specjalności pomiary hydrograficzne i oznakowanie nawigacyjne, która po kilku latach przekształciła się w kilkutysięczną rzeszę studentów cywilnych studiujących na czterech wydziałach: Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego, Mechaniczno-Elektrycznym, Dowodzenia i Operacji Morskich oraz Nauk Humanistycznych i Społecznych.

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Akademia Obrony Narodowej powstała z połączenia Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (1947–1990), z Wojskową Akademią Polityczną. Akademia Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Powołana została do życia na mocy dekretu Rady Ministrów z dnia 22 października 1947 r. Pierwsza inauguracja roku akademickiego nastąpiła 12 grudnia 1947 r.¹⁵. Po przemianach ustrojowych jakie nastąpiły w Polsce w roku 1989, Akademię Sztabu Generalnego WP na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów 1 października 1990, przemianowano na Akademię Obrony Narodowej¹⁶.

Główny cel edukacyjny jaki postawiono przed uczelnią o charakterze

¹⁴ Por. tamże.

¹⁵ Por. B. M. Szulc, *Akademia Sztabu Generalnego WP (1947–1990)*, [w:] *Wojskowe Akademie w Polsce...*, dz. cyt., s. 64.

¹⁶ Por. D. Strasburger, *Akademia Obrony Narodowej*, [w:] *Wojskowe Akademie w Polsce...*, dz. cyt., s. 81.

dowódczo-sztabowym, to kształcenie dla potrzeb Ludowego Wojska Polskiego do roku 1990 a potem Wojska Polskiego, wyższych kadr dowódczych. Początkowo założono, iż studia będą miały charakter ogólnowojskowy i będą trwały 3 lata. Z chwilą powołania uczelnia składająca się z Wydziału Polityczno-Wychowawczego, Wydziału Wyszkożenia oraz Wydziału Studiów nie spełniła wymogów uczelni wyższej dlatego już w roku 1948, przeprowadzono zmiany w jej organizacji tworząc katedry: Taktyki Ogólnej i Służby Sztabów, Artylerii, Inżynieryjno-Saperską, Broni Pancerniej, Taktyki Tyłów, Nauk Społeczno-Politycznych, Łączności, Historii Wojny oraz zespół wykładowców lotnictwa¹⁷. Po dwóch latach funkcjonowania uczelnia przeszła kolejną reorganizację, w wyniku której Katedrę Nauk Społeczno-Politycznych podzielono na dwie: Podstaw Marksizmu-Leninizmu i Ekonomii Politycznej oraz powołano dwie nowe katedry Wojsk Lotniczych i Historii Sztuki Wojennej. Utworzono wówczas również kurs doskonalenia oficerów. Tak zorganizowana struktura Akademii nie była ostateczna gdyż w latach 1952–1968 uczelnia przeszła wiele zmian organizacyjnych, które doprowadziły w roku 1968 do usystematyzowania struktury uczelni opartej na dwóch pionach: lądowym i lotniczym składających się z katedr. Ostatnia zmiana organizacyjna przed przemianowaniem Akademii Sztabu Generalnego WP na Akademię Obrony Narodowej miała miejsce w 1977 r. i polegała na powstaniu dwóch wydziałów: Wydziału Wojsk Lądowych i Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w strukturach, których znajdowały się instytuty, katedry i zakłady¹⁸.

Treści kształcenia oraz programy naukowe jakie realizowano w uczelni uzależnione były od sytuacji społeczno-politycznej w Polsce oraz od wykształcenia kandydatów wstępujących w mury szkoły. Zakładano, iż uczelnia będzie kształcić oficerów na stanowiska dowódcze, gdzie wymagane będą studia wyższe, a w swoje szeregi przyjmować będzie kandydatów posiadających jako minimum ukończone gimnazjum. W pierwszych latach powojennych, w których słuchaczami byli przeważnie oficerowie frontowi, warunek ten był trudny do spełnienia, gdyż znaczna część z nich posiadała jedynie wykształcenia podstawowe. W okresie stalinowskim (1949–1956) głównym czynnikiem, który decydował o przyjęciu kandydata do Akademii

¹⁷ Por. B. M. Szulc, *Akademia Sztabu Generalnego WP...*, dz. cyt., s. 65.

¹⁸ Por. tamże, s. 69.

był czynnik ideologiczny. Ogromną wagę przywiązywano do pochodzenia kandydatów oraz ich przynależności do partii komunistycznej¹⁹.

W pierwszych latach powojennych uczelnia była uczelnią jednowydziałową o profilu ogólnowojskowym, a edukacja polegała głównie na nauczaniu taktyki, sztuki operacyjnej oraz marksizmu i leninizmu. Absolwenci otrzymywali tytuł „oficer dyplomowany” i przygotowani byli do pełnienia funkcji dowódcy pułku, szefa sztabu dywizji i oficera sztabu armii²⁰.

W tym okresie treści kształcenia były bardzo mocno oparte na doktrynie politycznej państwa socjalistycznego. Połowa lat 50. to istotne zmiany programowe, które polegały na wprowadzeniu kształcenia wąskospecjalistycznego i ćwiczeń akademickich. Oprócz przedmiotów wojskowych nauczano również przedmiotów społeczno-politycznych takich jak na przykład naukowy komunizm, który stanowił jeden z głównych przedmiotów w latach 70.

Modernizacja treści programowych, jak i możliwości edukacyjne uzależnione były również od rozwoju kadry naukowej ASG WP. Wprowadzona w roku 1958 ustawa o szkolnictwie wojskowym oraz w roku 1960 o akademiach wojskowych, otworzyła przed uczelnią możliwość rozwoju naukowego kadry dydaktycznej. Stan ilościowy pracowników naukowo-dydaktycznych posiadających tytuł profesora oraz stopnie naukowe doktora habilitowanego i doktora powiększał się systematycznie co wpłynęło na rozwój prac naukowych prowadzonych w uczelni i spowodowało, iż uczelnia zaczęła spełniać wymogi stawiane przed uczelniami o charakterze uczelni wyższej²¹.

Transformacja ustrojowa, która nastąpiła w Polsce po 1989 r. odcisnęła również swoje piętno na Akademii Sztabu Generalnego WP i Wojskowej Akademii Politycznej. Prace dotyczące kształtu wyższego szkolnictwa wojskowego prowadzone na szczeblu Ministerstwa Obrony Narodowej przy współudziale ekspertów ASG WP zakładały powołanie nowej uczelni wojskowej o charakterze akademickim, powstałej po połączeniu obu wyżej wymienionych uczelni. Fakt ten nastąpił 1 października 1990 r., wówczas na mocy rozporządzenia Rady Ministrów powołano Akademię Obrony Naro-

¹⁹ Por. T. Panecki, *Rola Akademii Sztabu Generalnego WP w kształceniu kadr dowódczo-sztabowych (1947–1990)*, [w:] *Studia i materiały do historii wojskowości*, T. XLIV, Białystok 2007, s. 357.

²⁰ Por. tamże.

²¹ B. M. Szulc, *Akademia Sztabu Generalnego WP...*, dz. cyt., s. 71.

dowej²². Przytaczając za Strasburgerem należy wymienić główne zadania jakie postawiono przed uczelnią:

- kształcenie wysokokwalifikowanych kadr dowódczych, sztabowych, specjalistycznych i naukowych;
- prowadzenie działalności naukowo-badawczej w dziedzinie nauk: wojskowych, humanistycznych, ekonomicznych;
- przygotowanie kadr administracji państwowej i gospodarczej do wykonywania zadań z zakresu obronności.

Od momentu powstania w uczelni realizowano wszechstronne treści kształcenia o charakterze operacyjno-taktycznym. Główny nacisk położono jednak na kształtowanie u studentów umiejętności planowania operacji połączonych co wynikało ze zmian, jakie pojawiły się w zadaniach Wojska Polskiego wynikających ze współpracy z siłami NATO, a także wyzwań współczesnego świata, uwarunkowanych zmianami procesów globalizacyjnych²³.

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA

Powołanie uczelni o charakterze politechnicznym wynikało z potrzeby pozyskania dla polskich sił zbrojnych oficerów legitymujących się dyplomem inżyniera. Zapotrzebowanie to wiązało się z intensywnym rozwojem techniki wojskowej jaki nastąpił podczas działań wojennych w II wojnie światowej. Po zakończonych działaniach Wojsko Polskie dysponowało znaczną ilością nowoczesnego sprzętu bojowego, inżynieryjnego, łączności oraz pojazdów bojowych. Do obsługi i niezbędnych remontów Siły Zbrojne potrzebowały oficerów specjalistów o wykształceniu technicznym. Do przełomu lat 40. i 50. podejmowano różne działania mające na celu rozwiązanie istniejącego problemu. Było to między innymi otwieranie przy politechnikach w Warszawie, Łodzi, Gdańsku, Krakowie i Wrocławiu fakultetów wojskowych, gdzie kształcono specjalistów dla potrzeb armii. Działania te nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów, a zaostrzająca się sytuacja międzynarodowa spowodowała, iż rozwój sił zbrojnych stał się priorytetowym działaniem ówczesnego państwa polskiego. W wyniku zaistniałej sytuacji

²² Por. D. Strasburger, *Akademia Obrony Narodowej*, [w:] *Wojskowe Akademie w Polsce...*, dz. cyt., s. 85.

²³ Por. tamże, s. 87.

utworzono 1 października 1951 r. Wojskową Akademię Techniczną²⁴. Uczelnia wykorzystywała wzory radzieckie wzbogacone nieco polską tradycją wyższego szkolnictwa politechnicznego. Podyktowane to było tym, iż sprzęt jakim dysponowała ówczesna armia polska pochodził z dostaw radzieckich a polski przemysł zbrojeniowy w coraz szerszym zakresie wykorzystywał licencje otrzymane ze Związku Radzieckiego. Istniejący stan rzeczy wpływał także na sytuację kadrową Akademii. Doboru kadr i pracowników Wojskowej Akademii Technicznej dokonano wśród oficerów pełniących wówczas służbę w Wojsku Polskim posiadających odpowiednie kwalifikacje. Ponadto posiłkowano się oficerami Armii Radzieckiej oraz pracownikami wojskowych akademii radzieckich.

Pierwszymi słuchaczami WAT-u zostali żołnierze fakultetów wojskowych z politechnik warszawskiej i gdańskiej. Kształcenie rozpoczęto w dwunastu specjalnościach: broń pancerna, artyleryjska, strzelecka, amunicja, inżynieria wojskowa, uzbrojenie inżynieryjne, osprzęt lotniczy, uzbrojenie lotnicze, eksploatacja samolotów, łączność radiowa, łączność przewodowa i stacje radiolokacyjne artylerii przeciwlotniczej. Oprócz kształcenia podchorążych w celu doksztalcenia kadry, w uczelni prowadzono Fakultet Wieczorowych Kursów Magisterskich, gdzie kwalifikacje podwyższali pracownicy akademii nie posiadający ukończonych studiów wyższych.

Ustabilizowanie się w połowie lat 50. sytuacji międzynarodowej, podpisanie w maju 1955 r. Układu Warszawskiego oraz sytuacja ekonomiczna kraju spowodowały zmniejszenie liczebności polskiej armii. Pociągnęło to za sobą odwołanie oficerów radzieckich z szeregów Wojska Polskiego, jak również z Wojskowej Akademii Technicznej. Stanowiska po oficerach radzieckich zajęli oficerowie polscy²⁵.

Na początku lat 60. nastąpiła zmiana struktury organizacyjnej akademii, która okazała się na tyle nowoczesna i funkcjonalna, że z niewielkimi modernizacjami przetrwała do współczesności. Powołanie Instytutów i Katedr zdynamizowało działalność naukowo-badawczą, co zaowocowało większą efektywnością procesów dydaktycznych. Wielokrotnie modernizowano programy kształcenia dostosowując je do potrzeb współczesnego świata.

Lata 90. to transformacja społeczno-gospodarcza w Polsce, która nie ominęła również polskiego szkolnictwa wyższego, zarówno cywilnego, jak

²⁴ Z. Kazimierski, *Wojskowa Akademia Techniczna*, [w:] *Wojskowe Akademie...*, dz. cyt., s. 119.

²⁵ Po. tamże, s. 122.

i wojskowego. W roku akademickim 1999/2000 w mury Wojskowej Akademii Technicznej zostali przyjęci studenci studiów cywilnych²⁶.

Lata 1993–1997 to kolejna modernizacja programów kształcenia. Prowadzone studia podzielono na studia dwustopniowe: I stopień studia inżynierskie zawodowe i II stopień studia magisterskie. Ponadto programy kształcenia podzielono na bloki przedmiotowe: humanistyczny, ogólnokształcący, ogólnotechniczny, specjalno-techniczny, ogólnowojskowy, dowódczo-logistyczny. Od lat 90. w murach uczelni kształceni są oficerowie specjaliści w zakresie eksploatacji i wykorzystania wojskowego sprzętu technicznego oraz oficerowie dowódcy mający wiedzę z zakresu dowodzenia, a także specjaliści cywilni. Programy edukacyjne realizowane są w ramach studiów stacjonarnych dla kandydatów na żołnierzy zawodowych, studiów II stopnia (magisterskich), studiów doktoranckich, podyplomowych oraz kursów specjalistycznych i językowych. Absolwenci uzyskują tytuły zawodowe: magistra, magistra inżyniera, inżyniera i licencjata, i znajdują zatrudnienie w polskiej armii oraz instytucjach militarnych polskich i międzynarodowych. Nie mniej niezaprzeczalnym faktem jest to, iż obecnie studia wojskowe w WAT stanowią niewielki margines działalności uczelni.

AKADEMIA WOJSKOWO-POLITYCZNA – WOJSKOWA AKADEMIA POLITYCZNA

Powołaną w 1951 r. Akademię Wojskowo-Polityczną utworzono w celu kształcenia oficerów polityczno-wychowawczych dla kadr politycznych Wojska Polskiego. W ciągu 39 lat istnienia przeszła ona liczne przeobrażenia strukturalno-organizacyjne łącznie ze zmianą nazwy na Wojskową Akademię Polityczną (WAP), co nastąpiło na przełomie 1956/1957 r. Lata te były przełomowe dla uczelni pod względem organizacyjnym, jak i kształcenia. Dokonana reforma studiów pozwoliła uzyskać tej placówce status uczelni akademickiej. Utworzono wówczas dwuwydziałową uczelnię humanistyczną kształcąca oficerów-wychowawców w dwóch specjalnościach: pedagogicznej i historycznej, na wydziałach: Pedagogiczno-Politycznym i Historyczno-Politycznym²⁷.

²⁶ Por. tamże, s. 125.

²⁷ Por. A. Ciupiński, *Wojskowa Akademia Polityczna*, [w:] *Wojskowe Akademie...*, dz. cyt., s. 550.

Połowa lat 60. to kolejne zmiany strukturalno-dydaktyczne uczelni polegające na utworzeniu Wydziału Ekonomiczno-Wojskowego kształcącego oficerów ekonomistów, a także Ośrodka Badań Społecznych. Pod koniec lat 60. struktura WAP składała się z: Wydziału Pedagogiczno-Politycznego, Wydziału Historyczno-Politycznego, Wydziału Ekonomiczno-Wojskowego, Wojskowego Instytutu Prawniczego i Ośrodka Badań Społecznych.

W połowie lat 70. w Akademii rozpoczęto kształcenie oficerów absolwentów Wyższych Szkół Oficerskich na poziomie studiów magisterskich. Zrezygnowano wówczas z jednolitych 4-letnich studiów magisterskich i wprowadzono 3-letnie studia magisterskie na trzech wydziałach: Wydziale Nauk Politycznych, Wydziale Nauk Pedagogicznych i Wydziale Nauk Ekonomicznych²⁸.

Słuchaczami uczelni byli ludzie, którym udało się przejść gęste „sito kwalifikacyjne”, dopuszczające w szeregi studentów WAP osoby „sprawdzone” i „pewne” pod względem ideologicznym. Kandydatów z poszczególnych jednostek wojskowych typowali zastępcy dowódców dywizji ds. politycznych (lub im równorzędni). Po przejściu komisji na szczeblu jednostki kandydatura była rozpatrywana na szczeblu okręgu wojskowego, gdzie w skład komisji wchodził: zastępca dowódcy okręgu ds. politycznych, przedstawiciel Głównego Zarządu Politycznego, szef Wydziału Personalnego Zarządu Politycznego Okręgu oraz szef Zarządu Informacji Okręgu. Ostateczną decyzję o skierowaniu kandydata na egzaminy wstępne podejmowała komisja kwalifikacyjno-mandatowa Głównego Zarządu Politycznego WP. Ten sam typ kwalifikacji i wymagań stawiano również oficerom kierowanym na Kurs Doskonalenia Oficerów. Po roku 1954 procedura kwalifikacyjna została uproszczona i kandydat stawał tylko przed komisją na szczeblu okręgu oraz Komisją Egzaminacyjną Akademii w składzie, której byli przedstawiciele Głównego Zarządu Politycznego WP²⁹.

Egzamin wstępny sprawdzał wiedzę kandydatów z zakresu ogólnokształcącej szkoły średniej a w szczególności dotyczył wiedzy o Polsce i świecie współczesnym, historii najnowszej, języka polskiego – literatura, języka obcego, oraz elementów wiedzy wojskowej – taktyki ogólnej i rodzajów wojsk do poziomu batalionów. W latach 70. Zmieniono warunki rekrutacji rezygnując z przyjmowania kandydatów bez ukończonej szkoły oficerskiej. Ponadto od przyszłych studentów wymagano odbycia dwuletniej praktyki w jednostce oraz wieku poniżej 32 lat.

²⁸ Por. tamże, s. 555.

²⁹ Por. tamże, s. 557-560.

Głównym celem dydaktycznym niezmiennym przez wszystkie lata funkcjonowania WAP było kształcenie oficerów politycznych w dziedzinie nauk społecznych. Stosując różnorakie metody i środki wychowawcze dążono do wychowania i wykształcenia oficera ideowego, aktywnego, odznaczającego się wysokimi walorami moralnymi. W związku z tym od słuchaczy oczekiwano: określonych cech osobowościowych, postawy społeczno-politycznej oraz moralnej, a także właściwego stosunku do służby wojskowej, jak i działalności pozasłużbowej³⁰.

Treści programów kształcenia były uzależnione od kierunku studiów i wydziałów, na których studia te były realizowane i tak na przykład: program kształcenia ekonomistów zawierał znaczną ilość wykładów z ekonomii politycznej, historii myśli politycznej, polityki społeczno-gospodarczej, matematyki i historii gospodarczej, którą w roku 1982 skorelowano z przedmiotem międzynarodowe stosunki polityczne. Na Wydziale Nauk Politycznych gdzie prowadzono kierunek historyczny od 1982 r. przywrócono nauczanie historii powszechnej, starożytnej, średniowiecznej oraz nowożytnej tak układając programy, aby wyeksponować te zagadnienia, które mają znaczący wpływ na kształtowanie świadomości politycznej i historycznej Polaków. Z kolei na Wydziale Nauk Pedagogicznych treści kształcenia zawierały zagadnienia dotyczące historii Polski i stosunków międzynarodowych.

Treści nauczania były silnie skorelowane z obowiązującymi wówczas w Polsce ogólnymi założeniami marksistowskimi w naukach społecznych. Wykładowcy nie mieli swobody w przekazywaniu wiedzy – obowiązywała ich oficjalna interpretacja zjawisk społeczno-politycznych zarówno tych teraźniejszych, jak i przeszłych oraz przyszłych. Każde odchylenie od ogólnie akceptowanych (poprawnych politycznie) poglądów mogło skutkować posądzeniem o rewizjonizm zarówno wykładowcę, jak i studentów, co z kolei skutkowało wydaleniem ze służby wojskowej³¹.

W okresie ponad 30. letniego funkcjonowania uczelni wojskowych w PRL realizowano różne formy kształcenia słuchaczy. Oprócz studiów dziennych prowadzono również studia zaoczne, podyplomowe oraz doktoranckie a także dwuletnie, roczne i kilkumiesięczne kursy doskonalenia oficerów.

³⁰ Por. tamże, s. 562-569.

³¹ Por. tamże, s. 570-578.

DZIAŁALNOŚĆ WYCHOWAWCZA

Działalność wychowawcza realizowana w uczelniach wojskowych od zakończenia działań wojennych do okresu przemian polityczno-gospodarczych w roku 1989 miała bardzo silne podłoże ideowo-polityczne i była oparta na treściach pedagogiki socjalistycznej a głównym jej celem było wychowanie żołnierza – obywatela państwa socjalistycznego. Ważnym czynnikiem wychowania młodego pokolenia w szkołach wojskowych była realizowana tam praca partyjno-polityczna, na którą składało się wychowanie oficera (podchorążego) w duchu państwa socjalistycznego ale również praca kulturalno-oświatowa.

Do wspólnych celów wychowawczych, które realizowano w uczelniach należy zaliczyć:

- kształtowanie postaw ideowo-moralnych opartych na zasadzie marksizmu-leninizmu³²;
- kształtowanie patriotyzmu zgodnego z „tradycjami oręża polskiego w duchu „braterstwa broni z Armią Radziecką”³³;
- kształtowanie osobowości przyszłego dowódcy;
- rozwijanie motywacji do pracy w wojsku, odpowiedzialności, postaw zdyscyplinowania, samodzielności, rzetelnej pracy;
- rozwijanie ambicji, zainteresowań młodych żołnierzy;
- doskonalenie i podwyższanie kwalifikacji;
- pogłębianie umiejętności współpracy z podwładnymi, dowódcami, kolegami z wojska³⁴.

Cele działalności wychowawczej realizowano za pomocą odpowiednio dobranego materiału, który stanowił treść wychowania. I tak na przykład kształtowanie odpowiednich kontaktów międzyludzkich panujących wśród podchorążych a później oficerów w jednostkach wpajano poprzez nauczanie podstawowych zasad etyki i zachowania. Przekazując wiedzę z zakresu estetyki, a także organizując wyjścia do teatrów rozwijano u słuchaczy poczucie piękna, wrażliwości i zaspakajano potrzeby kulturowe.

Kształtowanie postaw ideowo-moralnych oraz patriotycznych realizowano natomiast poprzez zapoznawanie młodych żołnierzy z podstawami marksizmu-leninizmu, sztuki wojennej oraz zagadnień taktyczno-

³² Por. B. Hydzik, M. Lacki, *Podstawy pracy wychowawczej...*, dz. cyt., s. 12.

³³ F. Zakrzewski, *System wychowawczy w ASG WP*, Warszawa 1979, s. 4.

³⁴ Por. B. Hydzik, M. Lacki, *Podstawy pracy wychowawczej...*, dz. cyt., s. 23.

operacyjnych i społeczno-politycznych. Podstawowe treści wychowania realizowane w murach uczelni wojskowych obejmowały więc zagadnienia polityczne, społeczne, taktyczne, operacyjne a także elementy organizacji i zarządzania.

Oprócz wspólnych treści wychowania każda z uczelni realizowała treści wychowania, które były zgodne z jej specyfiką. Wymienić tu należy chociażby treści wychowania wojenno-morskiego realizowane w Akademii Marynarki Wojennej, które umacniały młodych żołnierzy zarówno psychicznie, jak i fizycznie, przygotowując do sytuacji trudnych na okrętach wojennych polskiej marynarki czy też zagadnienia taktyczno-operacyjne, na które duży nacisk kładziono w Akademii Sztabu Generalnego WP, wychowując przyszłych dowódców dywizji a nawet armii.

Tak też oprócz wspólnych treści wychowania były i treści specjalistyczne realizowane w danej uczelni. Nie mniej istotą treści wychowania było zawsze wyrabianie umiejętności wykorzystywania uprzednio zdobytej wiedzy oraz doświadczenia w działaniach praktycznych. Prowadziło to i prowadzi nadal do osiągnięcia satysfakcji przyszłych dowódców oraz ukształtowania pożądanых postaw³⁵.

Do lat 90. w polskich uczelniach wojskowych obowiązywał model wychowania zgodny z ustrojem socjalistycznym, dlatego też głównym kierunkiem było wychowanie ideowo-polityczne oparte na rozwijaniu świadomości historycznej, narodowej i kształtowaniu postaw patriotycznych, i internacjonalistycznych. Zwłaszcza w pierwszych latach powojennych gdzie wpływy Związku Radzieckiego były bardzo silne, młodych ludzi wychowywano w duchu nienawiści do wrogów ustroju i Polski Ludowej.

Kolejnym kierunkiem wychowania realizowanym w uczelniach wojskowych było wychowanie moralno-bojowe³⁶. Ten typ wychowania nie stracił na znaczeniu również i dziś w latach 2000., w których żołnierz polski bierze udział w misjach wojennych poza granicami kraju. Głównym celem wychowania moralno-bojowego jest odpowiednie przygotowanie żołnierzy do pojawienia się objawów i skutków działań wojennych, uodpornienie młodych wojskowych na trudy wojny i opanowanie przez nich negatywnych emocji i skutków psychicznych, które pojawiają się po powrocie z misji wojennych. W okresie walki zbrojnej żołnierze zawsze musieli wykazać się odpowiednimi walorami moralno-bojowymi, tj. odwagą, odpornością na sytuacje problemowe na polu walki. Wymaga się od nich zachowania posta-

³⁵ Por. F. Zakrzewski, *System wychowawczy...*, dz. cyt., s. 119-122.

³⁶ Por. M. Dyrda, *Morale – ukryta siła armii*, Bellona, Warszawa 1998, s. 17.

wy zgodnej z ideologią państwa oraz perfekcyjnego opanowania umiejętności i zastosowania technik wojskowych podczas działań bojowych³⁷.

Pisząc o działalności wychowawczej realizowanej w uczelniach wojskowych nie można zapomnieć o wychowaniu fizycznym, które już od okresu starożytności było bardzo istotnym elementem wychowania żołnierza. Wychowanie fizyczne to nie tylko piękne i wysportowane ciało ale również nauka odpowiedzialności i zdyscyplinowania, co jest bardzo ważne dla każdego żołnierza.

Aby zrealizować założone kierunki wychowania należy sięgnąć po odpowiednie metody, formy i środki wychowania.

Metoda wychowania to świadome i systematyczne postępowanie oparte na zasadach wychowania, które składa się z zespołu odpowiednio dobranych środków, dzięki którym wychowawcy zamierzają realizować cele wychowania³⁸. Dlatego też metody wychowania wojskowego to sposoby pracy, postępowania przełożonych z podwładnymi, dzięki którym realizowane są określone wcześniej cele.

Formy wychowania, nie tylko w wojsku, ale w ogólnym tego słowa znaczeniu to sposoby postępowania, działalności pedagogicznej wywołujące różnorodne zachowania. W życiu codziennym spotykamy się z następującymi formami wychowania: indywidualne, zespołowe – działanie w określonej grupie społecznej, wychowanie poprzez wspólnotę, dzięki któremu włączamy się w szersze grono ludzi. Do kolejnych należą wychowanie werbalne, niewerbalne, dyrektywne, czyli bezpośrednio oddziaływujące na wychowanka oraz niedyrektywne, czyli pośrednie³⁹.

Natomiast środki wychowania to różnego rodzaju materiały dydaktyczne i pedagogiczne, dzięki którym proces wychowania staje się procesem optymalnym. Do środków wychowawczych w wojsku należą m.in.: a) teksty drukowane tj. podręczniki, książki i pisma naukowe, regulaminy, b) teksty pisane tj. konspekty, notatki, c) pomoce naukowe tj. przyrządy miernicze, uzbrojenie, schematy, mapy, fotografie i inne⁴⁰. Spośród wielu metod, form i środków, które można wykorzystać w działalności wychowawczej każda z uczelni wybierała te, które były najbardziej odpowiednie i zgodne z jej specyfiką.

³⁷ Por. B. Hydzik, M. Lacki, *Podstawy pracy wychowawczej...*, dz. cyt., s. 33.

³⁸ Por. B. Milerski, B. Śliwerski, *Leksykon. Pedagogika*. PWN, Warszawa 2000, s. 68-75.

³⁹ Por. tamże, s. 80-123.

⁴⁰ Por. B. Hydzik, M. Lacki, *Podstawy pracy wychowawczej...*, dz. cyt., s. 37.

Uczelnie wojskowe w procesie kształtowania osobowości przyszłych dowódców i wychowawców żołnierzy posługiwały się metodami przekonywania, przykładu oraz poznawania słuchaczy⁴¹.

Przekonywanie podwładnych stanowiło główną metodę wychowania socjalistycznego. Metoda ta polegała na odwoływaniu się wychowawcy-przełożonego do rozumu i logiki, do uczuć i doświadczeń przekonywanych osób, umożliwianiu im dobrowolnego przyjęcia danych postaw, samodzielnego ich przemyślenia oraz zmodyfikowania w określone motywy postępowania⁴².

Podstawą metody przekonywania było umocnienie wartości ideowo-politycznych, kształtowanie naukowego światopoglądu opartego na zasadach marksizmu-leninizmu oraz kierowania się zasadami moralności socjalistycznej. W wychowaniu przełożeni często stosowali zasadę, iż samo wyjaśnianie danego problemu, zjawiska nie było wystarczające. Ważne było udowodnienie, iż dane zjawisko było prawdziwe. Zdarzało się, że w mentalności żołnierzy istniały już głęboko zakorzenione poglądy, wówczas zadaniem wychowawcy było ich przewartościowanie – udowodnienie racji poglądów propagandowych. Metoda przekonywania nie należała do prostych, z racji tego, iż umiejętność ta wymagała szczerości, gotowości do odpowiedzi na każdą wątpliwość podwładnego, obdarowania swoich żołnierzy szacunkiem i życzliwością. Formami przekonywania były na przykład rozmowa, wykład, pogadanka.

Metoda przykładu z kolei polegała na ciągłym oddziaływaniu na uczucia, rozum i wolę żołnierza za pomocą osobistego przykładu dowódcy lub kolegów oraz innych wzorów godnych naśladowania. Przełożony swoim postępowaniem zaszczepiał pewne pozytywne cechy u podwładnych. Ogromną rolę, poza dowódcą, odgrywali koledzy, których doświadczenie i sposób zachowania stanowił przykład godny naśladowania⁴³.

Kolejną z metod jaką wykorzystywano w kształtowaniu osobowości podwładnych była metoda poznawania. Głównym jej założeniem było to iż „(...) w procesie poznawania podwładnych dowódcy-wychowawcy powinni kierować się podstawowymi założeniami marksistowsko-leninowskiej metodologii, zgodnie z którymi osobowość ludzką nie należy traktować jako zjawisko stałe, niezmienne i raz na zawsze ukształtowane, lecz jako jednostkę

⁴¹ Por. tamże, s. 42-53.

⁴² Por. T. Szaciło, *O istocie, o podstawach przekonań*. PWN, Warszawa 1966, s. 63-64.

⁴³ Por. tamże, s. 65-66.

będącą w rozwoju, która stale na nowo urzeczywistnia się w procesie działania”⁴⁴.

Stosując tę metodę dowódca mógł poznać osiągnięcia podwładnego, jego poglądy, umiejętności i zdolności, plany, zainteresowania, warunki materialne. Zdobywał też informacje, jak środowisko wojskowe wpływało na kształtowanie poglądów podchorążego, poznawał jego zachowanie w nowym środowisku i w razie jakiś niepokojących zachowań mógł wpłynąć na podwładnego, wymuszając zmianę postawy. W momencie przejawiania przez podwładnego pożądanych i konstruktywnych zachowań aby te zachowania utrwalić i wzmocnić posługiwano się metodą wyróżnień, dzięki czemu żołnierz nabierał większej pewności siebie, i wiary w swoje możliwości⁴⁵. Metoda ta jest stosowana w uczelniach również obecnie.

Oprócz nagród stosowano również i kary. Kara miała wzmocnić oddziaływanie wychowawcze i była następstwem niewłaściwego zachowania żołnierza. Celem kary w armii socjalistycznej było powstrzymanie wychowanka przed popełnianiem błędów, przewinień, które naruszałby honor żołnierza. Jednocześnie zwracano uwagę na to, aby kara nie dyskryminowała, czy poniżała młodego człowieka⁴⁶.

Inną z form wychowania wojskowego, którą chciałam przytoczyć, stosowaną również obecnie, jest ceremoniał wojskowy. Ceremoniał wojskowy zawsze podkreślał istotę doniosłych wydarzeń, uroczystości obchodzonych w wojsku. Podczas takich ceremoniałów wychowankom bliższe są odczucia takie jak patriotyzm czy godność żołnierza. Wpływ ceremoniału wojskowego na wychowanie młodych żołnierzy opiera się na pewnych zasadach. W okresie państwa socjalistycznego na zasadzie socjalistycznej ideowości, związanej z ideą armii socjalistycznej, ale i na zasadzie świadomej aktywności, gdzie żołnierze jako wychowankowie sami są współtwórcami danej uroczystości wojskowej. W czasie trwania ceremoniału wojskowego silnie działa zasada wychowania przez zespół oraz zasada bezpośredniości, w której ceremonia odbywa się w autentycznych sytuacjach życiowych, a także zasada autorytetu, gdzie oddziaływanie przez wojskową uroczystość wykorzystywała wzorce zarówno historyczne, jak i współczesne⁴⁷.

Kolejnym, integralnym czynnikiem wychowania była działalność społeczna podchorążych widoczna zarówno w uczelni, jak i poza nią. Organizowano koła naukowe, redagowano biuletyny, pisma, a żołnierze-słuchacze

⁴⁴ B. Hydzik, M. Lacki, *Podstawy pracy wychowawczej...*, dz. cyt., s. 40-53.

⁴⁵ Por. F. Zakrzewski, *System wychowawczy...*, dz. cyt., s. 130-170.

⁴⁶ Por. tamże, s. 180-227.

⁴⁷ Por. tamże, s. 230-247.

aktywnie uczestniczyli w różnych imprezach sportowych i kulturalnych oraz pracy partyjno-politycznej. Poza akademią, działalność społeczna obejmowała pracę na rzecz różnych instytucji pozauczelnianych – wojskowych, cywilnych, politycznych i społecznych organizacji. Działalność tego typu nie należała do obowiązków służbowych podchorążych – ogólnie narzuconych, niemniej była przez nich dość chętnie realizowana. Praca na rzecz społeczeństwa przyczyniła się do ukształtowania jednostek społecznie pożądanых, które zawsze aktywnie służyły pomocną dłonią i ofiarnością, co było zauważane przez dowódców i wyróżniane.

ZAKOŃCZENIE

Zarówno edukacja, jak i wychowanie podchorążych w pierwszych latach po II wojnie światowej realizowane w uczelniach wojskowych było silnie związane z sytuacją ekonomiczną, ustrojem powstającego socjalistycznego państwa polskiego, jak i istniejącą sytuacją międzynarodową. Silne wpływy Związku Radzieckiego dały się zauważyć zarówno w celach edukacyjnych, jak i wychowawczych realizowanych w tych placówkach. Wpływ postaw marksizmu-leninizmu, polityczne rozgrywki, walka klasowa, działalność propagandowa i postawy internacjonalistyczne czy też antyimperialistyczne profilowały wówczas działalność edukacyjno-wychowawczą realizowaną w uczelniach. W hierarchii celów nauczania bardzo wysoko postawione było wychowanie polityczne podchorążych realizowane przez oficerów politycznych zatrudnionych w uczelniach.

Pomimo tak silnych wpływów politycznych głównym założeniem systemu edukacyjno-wychowawczego było wykształcenie absolwentów posiadających najnowszą wiedzę oraz umiejętności prawidłowego działania na zajmowanym stanowisku, a także ewentualnym polu walki. Ponadto absolwent uczelni – oficer, winien kierować się interesami socjalistycznej ojczyzny i Ludowego Wojska Polskiego.

W okresie transformacji gospodarczo-ustrojowej pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. pojawiły się nowe elementy wychowania, a szczególną rolę zaczęło spełniać duszpasterstwo. Zmiany ustrojowe lat dziewięćdziesiątych i budowanie państwa demokratycznego spowodowały pojawienie się również innych celów, które należy realizować w ramach wychowania wojskowego. Wymienić tu można chociażby takie wartości jak: służba dla

Ojczyzny, oddanie, poświęcenie czy wierność przysiędze⁴⁸. Nie zdewaluowały się natomiast takie cele edukacyjne i wychowawcze jak: posiadanie najnowszej i aktualnej wiedzy, kształtowanie osobowości przyszłego dowódcy, umiejętność współpracy z podwładnymi, rozwijanie ambicji czy motywacji do pracy w wojsku.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Ciupiński A. *Wojskowa Akademia Polityczna*, [w:] *Wojskowe Akademie w Polsce*, praca zespołowa pod red. M. Hebdy, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2003.
- [2] Dyrda M., *Morale – ukryta siła armii*. Bellona, Warszawa 1998.
- [3] *Encyklopedia pedagogiczna XXI*, red. T. Pilcha, tom VII, Żak, Warszawa 2008.
- [4] Hydzik B., Lacki M., *Podstawy Pracy Wychowawczej w Marynarce Wojennej PRL*, Gdynia 1986.
- [5] Kazimierski Z., *Wojskowa Akademia Techniczna*, [w:] *Wojskowe Akademie w Polsce*, praca zespołowa pod red. M. Hebdy, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2003.
- [6] Komorowski A., *Akademia Marynarki Wojennej – w przededniu 75-Lecia*, „Przegląd Morski”, nr 3, 1997.
- [7] Komorowski A., Nawrot D., Przybylski J., *Absolwenci Uczelni Polskiej Marynarki Wojennej 1922–1997*, AMW, Gdynia 1998.
- [8] Kopczewski M., Czerwińska E., Kościelniak R., *Kierowanie a wychowanie w wojsku w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa*, AMW, Gdynia 2010, /www.seminarium.21.edu.pl/, (data dostępu: 17.07.2011).
- [9] Łobocki M., *Teoria wychowania*, Impuls, Kraków 2008.
- [10] Milerski B., Śliwerski B., *Leksykon. Pedagogika*, PWN, Warszawa 2000.
- [11] Ordon S., Ciećkowska J., Ciesielski Cz., *Działalność Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej*, „Rocznik Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej”, Gdynia 1970.

⁴⁸ Por. M. Kopczewski, E. Czerwińska, R. Kościelniak, *Kierowanie a wychowanie w wojsku...*, dz. cyt., s. 469.

- [12] Panecki T., *Rola Akademii Sztabu Generalnego WP w kształceniu kadr dowódczo-sztabowych (1947–1990)*, [w:] *Studia i materiały do historii wojskowości*, t. XLIV, Białystok 2007.
- [13] Przybylski J., *Rozwój polskiego morskiego szkolnictwa wojskowego w latach 1919–1992*, „Przegląd Morski”, nr 9, 1992.
- [14] Rudnicki B., *Wychowanie w Wojsku Polskim w latach 1945-1985*, „Wojsko i wychowanie”, nr 3, 1998.
- [15] Strasburger D., *Akademia Obrony Narodowej*, [w:] *Wojskowe Akademie w Polsce*, praca zespołowa pod red. M. Hebdy, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2003.
- [16] Szaciło T., *O istocie o podstawach przekonań*, PWN, Warszawa 1966.
- [17] Szulc B. M., *Akademia Sztabu Generalnego WP (1947-1990)*, [w:] *Wojskowe Akademie w Polsce*, praca zespołowa pod red. M. Hebdy, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2003.
- [18] *Wojskowe Akademie w Polsce*, praca zespołowa pod red. M. Hebdy, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2003.
- [19] Woźnicki J., *Uczelnie akademickie jako instytucje życia publicznego*, Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2007.
- [20] Zakrzewski F., *System wychowawczy w ASG WP*. Warszawa 1979.

ELEMENTS OF EDUCATIONAL ACTIVITY PRESENT AT POLISH MILITARY UNIVERSITIES DURING THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

ABSTRACT

One of the main problems that were to be faced during the post-war era was educating new commanding personnel for the purposes of the Polish people's army. The educational programmes and aims, which were being carried out at Polish military schools were imposed by the socialist system as well as a dynamic political situation in Poland. The very first post-war years were stigmatized by strong Soviet influence, which impacted both the

organization of military educational system as well as the process of bringing up the army which was taking part in the mentioned institutions. Just as the reality was changing, so was the point of view at the education of a Polish officer. In the given paper educational activity present at military schools was showed, based on four main Polish military schools: The Naval Academy (Akademia Marynarki Wojennej), The National Defence Academy (Akademia Obrony Narodowej), Military Technical Academy (Wojskowa Akademia Techniczna) and Military Political Academy (Wojskowa Akademia Polityczna), from the end of World War II to the 1990's.

Keywords:

education, history, Polish military schools.